

РЕГІОНАЛЬНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ СУЧАСНОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Ключові слова: регіональна конкурентоспроможність, регіональний розвиток, регіональна політика, диспропорції регіонального розвитку

Вступ. Розвиток господарства в ринкових умовах закономірно ставить питання конкурентних відносин як в межах окремих територій, так і між територіями одного чи різних рівнів. Конкуренція між територіями має ряд позитивів, серед яких головними можна виділити: самоаналіз стану регіону і виділення найбільш перспективних варіантів його розвитку, ефективне використання ресурсів, налагодження взаємозв'язків з партнерами і конкурентами, оптимізація структури господарства, і в перспективі покращення добробуту мешканців території.

Постановка проблеми. Саме конкурентоспроможність територіальних утворень ставить на перший план ефективність їх господарювання, а за умов дієвого механізму вмотивованості регіональної влади спроможна забезпечувати конкурентоздатний регіональний розвиток. За таких умов варто розуміти, що конкурентоспроможність слід розглядати не лише як ознаку регіону, його особливість, а головне – процес конкурентоспроможного регіонального розвитку. Опрацювання регіональної політики підвищення конкурентоспроможності регіону має підтримувати підвищення ефективності використання конкурентних переваг регіону, збільшувати потенціал міжрегіональної конкуренції та забезпечувати комфортні умови проживання мешканцям території.

Аналіз попередніх досліджень. Теоретико-методологічні засади формування стратегій конкуренції загалом та регіонів зокрема викладені у роботах західних науковців-економістів: М. Портер, М. Енрайт, Б. Йонсон, Б.-О. Лундваль, Е. Райнерт, Дж. Сакс, А. Харт, Дж. Гареллі, П. Ромер, К. Фріуї, Т. Мен, Дж. Бекаттіні, Е. Бергман, Е. Маркусен, Д. Мейя, Е. Фезер, Дж. Даннінг, Р. Каплінський, П. Кругман С. Меджі, Х. Шмітц та ін), економіко-географів: Б. Асхайм, А. Ізаксен, Р. Мартін, П. Санлі, М. Сторпер, Дж. Хамфрі та ін. Серед пострадянських вчених питання конкурентоспроможності найбільш глибоко дослідили М. Багров, М. Бандман, П. Беленький, В. Безугла, А. Градов, Б. Зімін, Л. Ковальська, Н. Калюжнова, Ю. Ліпец, В. Мале, Н. Мироненко, І Пилипенко, Р. Фатхутдінов, Ю. Юданов.

Окремі аспекти регіональної політики, визначення проблем та стратегічних пріоритетів розвитку регіонів розглядаються у працях З. С. Варналія, В. Є. Вороніна, Б. М. Данилишина, М. І. Долішного, С. М. Злупка, В. Ю. Керецмана, Ю. В. Макогона, А. А. Максюті, А. І. Мокія, Е. М.

Лібанової, Я. Б. Олійника, А. П. Павлюк, В. І. Пили, С.А. Романюка, Д. М. Стеченка, В. І. Чужикова та інших дослідників.

Формулювання цілей статті. Постановка завдання. Метою статті є актуалізація питань підвищення конкурентоспроможності регіонів держави як важливої складової сучасної регіональної політики, завданням якої повинне стати подолання головних проблем розвитку регіонів України, основних причин й наслідків диспропорцій регіонального розвитку та визначення стратегічних пріоритетів на майбутнє.

Виклад основного матеріалу. Процеси конкурентоспроможного регіонального розвитку набувають особливої суспільно-географічної ваги, оскільки регіони держави, знаходячись у конкуренції між собою за ресурси та блага, формують конкурентне середовище всередині країни, що, в свою чергу, потребує виважених підходів до дослідження особливостей та закономірностей їх комплексно-пропорційного розвитку та забезпечення територіальної організації суспільства. Від розвитку конкурентних процесів абстрагуватися не можна, оскільки дві підстави конкуренції: обмеженість ресурсів та наявність перехресних інтересів з приводу цих же обмежених ресурсів - є матеріальною основою конкурентних процесів.

За розмірами території та населенням Україна є однією з великих держав Європи, її регіони мають широке різноманіття історичних, природно-кліматичних, ресурсних, демографічних, господарських тощо особливостей. Все це вимагає сильної та дієвої регіональної політики, що має бути важливою складовою загальнодержавної політики країни, забезпечувати ефективність господарювання та високий рівень життя своїх мешканців.

Аналіз процесів регіонального розвитку України свідчить про наявність негативних тенденцій, зокрема поглиблення міжрегіональних суперечностей, зростання диспропорцій та загострення економічних і соціальних проблем регіонів. На сучасному етапі науковці виділяють шість основних викликів регіонального розвитку України [6, 7]. По-перше, це небезпека загострення міжрегіонального відчуження внаслідок політичної регіоналізації та відмінностей геополітичної орієнтації населення. По-друге, порушення ефективної взаємодії за напрямками «центр – регіони» та «регіон – регіони». Третє – намагання штучної економічної та політичної автономізації окремих регіонів. Четверте – значна диференціація регіонів за рівнем економічного розвитку та якістю життя людей (часом йдеться навіть не про відсоткову а про порядкову різницю в окремих показниках). П'яте – наявність регіональної асиметрії у системі міжбюджетних відносин. Зрештою це недосконалість менеджменту на регіональному та місцевому рівнях [6, 7].

Головною причиною розвитку цих тенденцій є відсутність цілісної дієвої системи реалізації державної регіональної політики, ефективного механізму взаємовідносин центру з регіонами та регіонів між собою. Дієвим засобом забезпечення ефективного регіонального розвитку має стати стратегія регіональної конкурентоспроможності, в основі якої повинна лежати необхідність формування таких конкурентних переваг регіону, котрі в перспективі забезпечуватимуть якісне покращення життєвого рівня населення.

Суспільно-географічне бачення процесу формування регіональної конкурентоспроможності, вбачається, як комплексний процес, що торкається усіх сфер економічного життя регіону. Такий підхід, на нашу думку має бути пріоритетним при формуванні основ регіональної політики й створювати на цій основі мотивацію для органів влади щодо ефективного господарювання, пошуку шляхів прискореного соціально-економічного розвитку, забезпечення комфортних умов проживання та високих стандартів якості життя його мешканців. Таке бачення обґрунтоване нами квадратом регіональної конкурентоспроможності. В основі такого квадрату звичайно знаходиться територія з усіма її компонентами (рис. 1.). Основними компонентами узагальнено є положення території, її ПРП, населення та система розселення, господарство регіону, управлінська ланка. Структуроформуючими елементами регіональної конкурентоспроможності є продуктивне середовище (розвиток підприємництва, інвестиції, інновації, фінансові ресурси, в т.ч. трансферти); людські ресурси (освіта, кваліфікація, досвід, інституції підготовки кадрів, підприємницький таланти, креативність); наука та дослідження (інституції, розробки, технології, ноу-хау, впровадження); конкурентні форми організації виробництва (кластери, технополіси технопарки, євро регіони, СЕЗ, ТПР). Сукупність усіх базових елементів території та структуроформуючих елементів регіональної конкурентоспроможності становлять конкурентні переваги території.

Ефект досягається через взаємодію всіх складових у межах конкурентного середовища через високу продуктивність людської діяльності, раціональне використання ресурсів, ефективну зайнятність, мотивацію праці, раціональні зв'язки, скоординованість дій та допомогу регіональної влади. Така взаємодія відбувається в процесі міжрегіональної конкуренції.

Результатом даної взаємодії є досягнутий рівень життя населення, добробут людей, здоров'я, культура, високі соціальні стандарти життя. Основним нормативно-законодавчим документом у регулюванні конкурентних відносин є Конституція України. Так, у статті 42 Конституції України зазначено, що держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. Не допускається зловживання монополією становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція [1, с.12].

У Посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році» у контексті перебудови соціально-економічної сфери першочергового значення набувають подальша структурна трансформація національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності та стійкості до спадів світової кон'юнктури. [2]. Забезпечення стабільності соціального й економічного поступу в післякризовий період вимагає реалізації стратегії соціально-економічних реформ, спрямованих на зміну економічних механізмів розвитку, системну модернізацію економіки країни, радикальне підвищення технологічного рівня вітчизняного виробництва, оволодіння сучасними чинниками забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Рис. 1 – Квадрат конкурентоспроможності регіону

* розроблено автором

У цілому стратегічні напрямки підвищення конкурентоспроможності регіонів України в загальних рисах окреслені в Концепції державної регіональної політики (ДРП) та Державній Стратегії регіонального розвитку України [4]. Державна Стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року ключовою проблемою, що потребує поетапного розв'язання, визначає збільшення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів, низьку конкурентоспроможність та інвестиційно-інноваційну активність [3]. Основною метою Стратегії є створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів, забезпечення їх сталого розвитку на сучасній технологічній основі, високої продуктивності виробництва та зайнятості населення.

У програмі економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» зазначається, що в умовах, коли джерела швидкого зростання докризових років вичерпано, єдиний шлях виходу України на траєкторію сталого розвитку – це рішучі й всеосяжні реформи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки. Реформи мають бути спрямовані на побудову сучасної, стійкої, відкритої й

конкурентоспроможної у світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління, і зрештою – на підвищення добробуту українських громадян.

Важливою нормативно-правовою базою формування регіональної конкурентоспроможності є «Цілі Розвитку Тисячоліття для України», Європейська соціальна хартія (переглянута); Європейська хартія місцевого самоврядування, закони України «Про стимулювання розвитку регіонів», «Про транскордонне співробітництво», «Про державні цільові програми», «Про планування та забудову територій», «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України», «Про Генеральну схему планування території України» та ін.

Наведені вище документи засвідчують важливість формування політики підвищення конкурентоспроможності регіону, що вже є важливим пріоритетом державної регіональної політики та висуває на перший план проблеми конкурентоспроможності у регіональному вимірі.

У процесі формування стратегічних напрямів підвищення регіональної конкурентоспроможності слід спиратися на «золоті правила» національної конкурентоспроможності, що були сформульовані фахівцями міжнародного Інституту розвитку менеджменту в Лозанні (IMD-Lausanne), а саме: стабільне та передбачуване законодавство; гнучка структура економіки; стимулювання приватних заощаджень та внутрішніх інвестицій; агресивність експорту та привабливість внутрішнього ринку; якість, гнучкість та прозорість управління та адміністрування; взаємозалежність заробітної плати, продуктивності праці та податків; скорочення розриву між мінімальними та максимальним доходами, зміцнення середнього класу; інвестиції в освіту та підвищення кваліфікації; баланс переваг глобалізації та національних особливостей [5, с. 6].

Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду забезпечення регіональної конкурентоспроможності дає підстави сформулювати такі **стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності регіонів:**

1. Формування високоякісного трудового потенціалу регіону. Цей напрям передбачає формування висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців з поєднанням креативного мислення та кваліфікації й досвіду. Дослідження Р. Флориди доводять, що технології, компанії і навіть венчурний капітал найчастіше переміщається в місця з більшою концентрацією талановитих і креативних працівників. Пояснюється це тим, що креативні професіонали - головний ресурс і фактор виробництва постіндустріальної економіки [8, с. 61]. Відтак найбільш високі шанси зайняти пристойні конкурентні позиції мають ті регіони, господарство яких базується на знаннях і передбачає інтенсивне використання інтелектуальних здібностей креативних працівників.

2. Пріоритетний розвиток інфраструктури. Високорозвинена інфраструктура має вагоме значення для ефективного функціонування економіки регіонів, оскільки впливає на пріоритети вибору місцеположення об'єктів господарської діяльності, знижуючи вплив транспортного чинника,

сприяючи інтеграції регіону в національний та наднаціональний простори.

3. Впровадження регіональної інноваційної системи. В умовах становлення економіки знань щораз більшої актуальності набувають такі моделі й інструменти підвищення конкурентоспроможності регіонів, які дозволяють поєднати в регіоні базові інновації у рамках регіональної інноваційної системи. Крім того, варто підкреслити необхідність створення ефективного механізму фінансування та подальшої комерціалізації досліджень і розробок, наприклад, через систему регіональних венчурних фондів. Венчурний капітал забезпечує практичну реалізацію кінцевої фази інноваційного циклу - комерціалізацію інновацій.

4. Підвищення інвестиційної привабливості регіонів. Підвищення регіональної конкурентоспроможності прямо залежить від реалізації інвестиційних проектів у регіоні та відповідно від створюваного інвестиційного клімату. Доведено, що підприємець, який збирається інвестувати у певну територію, всебічно розглядає її характеристики, оцінює її конкурентоспроможність.

5. Забезпечення ефективності регіональних ринків, бізнесового середовища. Кожен регіон має максимально використовувати свої фактори конкурентоспроможності, щоб створювати вигідні умови діяльності для безпосередніх суб'єктів ринку. При цьому здорова конкуренція на регіональних ринках (товарів і послуг, праці, капіталу) є важливою передумовою підвищення ефективності функціонування суб'єктів господарської діяльності регіонів. [9].

6. Формування «полюсів росту» та «центрів розвитку» конкурентоспроможності територій. «Полюси росту» та «центри розвитку» відіграють роль «локомотивів» зростання регіонів та підвищення їх конкурентоспроможності. Такими полюсами мають стати передусім великі мегаполіси, агломерації, урбанізовані території. Закономірно в них зосереджується переважна частка НДДКР та інноваційної діяльності; вони концентрують основні фінансові, інвестиційні, людські ресурси, також характеризуються високорозвиненою інформаційно-комунікаційною та транспортною інфраструктурою. Такі полюси виступають центрами тяжіння для підприємців, креативних працівників, іноземних інвесторів.

7. Пріоритетність ефективних територіальних форм організації виробництва. Такими формами є високотоварні малозатратні господарства на основі ефективної організації виробництва, раціонального використання ресурсів та використання новітніх технологій. На думку більшості дослідників регіональної конкурентоспроможності, саме кластери створюють критичну масу для підвищення конкурентоспроможності регіону. Тому важливим завданням дослідників і органів влади є виявлення і реалізація потенціалу кластеризації регіону.

8. Формування ефективного інституційного середовища та раціональної системи управління регіональною конкуренто-

спроможністю. Система управління, як і всі інституційні його складові, має орієнтуватися на забезпечення конкурентоспроможності регіону, створювати сприятливі умови господарюючим суб'єктам, всіляко сприяти їх ефективному функціонуванню та зростанню.

9. Маркетингова підтримка регіональної конкурентоспроможності. У сучасних умовах будь-яка територія (місто, країна, регіон), конкуруючи з іншими територіями, вимагає застосування маркетингових заходів, формування позитивного іміджу територій, формування власного бренду тощо.

10. Пріоритетність стратегії підвищення конкурентоспроможності регіонів. Стратегічний підхід є стрижневим елементом у системі підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Базовими стратегіями підвищення конкурентоспроможності регіонів можуть стати наступні:

- *наступальна стратегія*, яка передбачає якомога швидше підвищення конкурентоспроможності регіонів. Вона прийнятна для регіонів, у яких чітко окреслилися позитивні тенденції в розвитку їхньої економіки. Найвідомішими субстратегіями в її рамках є стратегія кластеризації економіки регіону та стратегія технологічного прориву, яка базується на концепції технологічних укладів і, звичайно, передбачає створення регіональної інноваційної системи;
- *стратегія стабільності*, яку інакше ще називають стратегією реального сценарію; її застосовують ті регіони, які задоволені своїм рівнем конкурентоспроможності та бажають зберегти існуючий стан;
- *стратегія відступу (трансформаційна) стратегія*, яка використовується в регіонах з найнижчим рівнем конкурентоспроможності, економіка яких потребує реструктуризації: перепрофілювання виробництва, удосконалення системи управління, фінансового оздоровлення тощо;
- *стабільно-трансформаційна стратегія*, яка застосовується в регіонах, що характеризуються тенденцією до зниження рівня конкурентоспроможності. Відповідно вона передбачає реформування структури економіки та системи управління нею, поліпшення економічного середовища, в якому функціонують суб'єкти господарювання, тощо [10].

Висновки: Таким чином в основі географічного підходу до процесів формування регіональної конкурентоспроможності лежить визнання унікальності кожної території й використання перш за все цих, унікальних переваг для досягнення поставленої мети. З іншого боку географічний підхід в умовах регіоналізації вимагає формування ефективної системи управління та мотивації всіх учасників реалізації конкурентних переваг в межах регіону, пріоритетний розвиток інфраструктури; інноваційно- інвестиційної складової; розробки механізмів ефективного господарювання.

Список літератури

1. Конституція України. – К.: Право, 2004. – 46 с.
2. Послання Президента України до Верховної Ради України. «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році». - [Електронний ресурс]. –<http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslannya2012-993d0.pdf>.
3. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року». - від 21 липня 2006 р. N 1001. – Київ. - [Електронний ресурс]. – http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/КР061001.html.
4. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» № 341/2001 від 25 травня 2001 року – [Електронний ресурс]. - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/341/2001>.
5. Алимов А. Н. Конкуренентоспроможність національної економіки / А. Н. Алимов, В. Н. Ємченко ; НАН України. Інститут економіки. – К., 2001. – 52 с.
6. Долишній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети / М.І. Долишній. – К. : Наук. думка, 2006. – 512 с.
7. Варналій З. С. Регіональна політика України: нові умови, нові вимоги [Електронний ресурс] http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2007_1/4-1-Varnalij.pdf.
8. Бутирська І. В. Інфраструктурне забезпечення регіонального розвитку: проблеми та шляхи їх вирішення / І. В. Бутирська. – Чернівці : Книги ХХІ, 2006. – 238 с.
9. Захарченко С. В. Стратегічні напрями підвищення конкурентоспроможності регіонів країни. - Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_re/2010_7_3/3.pdf
10. Фактори і механізми забезпечення конкурентоспроможності регіону / [наук. ред. П. Ю. Бельський]. – Львів : Ін-т регіон. досліджень НАНУ, 2005. – 145 с.

Запотоцький С. Регіональна конкурентоспроможність як стратегічний напрям сучасної регіональної політики. Визначено основні виклики регіонального розвитку та місце регіональної конкурентоспроможності в їх вирішенні. Проведено оцінку місця конкурентоспроможності серед основних нормативно-законодавчим документів регіонального розвитку. Обґрунтовано стратегічні напрями регіональної політики підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Ключові слова: регіональна конкурентоспроможність, регіональний розвиток, регіональна політика, диспропорції регіонального розвитку.

Запотоцький С. Региональная конкурентоспособность как стратегическое направление современной региональной политики. Определены основные вызовы регионального развития и значения региональной конкурентоспособности в их решении. Проведена оценка места конкурентоспособности среди основных законодательным документов регионального развития. Обоснованы стратегические направления региональной политики повышения конкурентоспособности регионов.

Ключевые слова: региональная конкурентоспособность, региональное развитие, региональная политика, диспропорции регионального развития.

Zapototskiy S. Regional competitiveness as a strategic tendency of modern regional policy. The main challenges of regional development and the importance of regional competitiveness were determined in their solution. An assessment of the place of competitiveness among the main legislative instruments of regional development was conducted. The strategic trends of regional policy of regions competitiveness improvement were proved.

Keywords: regional competitiveness, regional development, regional policy, disproportions of regional development.

Надійшла до редколегії 20.01.2013